

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ОСУЧАСНЕННЯ

УДК 378.14

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2021-17-5>

Світлана Алексєєва

*доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник, старший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри*

*Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
м. Київ, Україна*

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8132-0465>

e-mail: alekseeva.ipto@gmail.com

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ: ВІД ПОБУДОВИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті висвітлюються результати наукового вирішення проблемних питань щодо проєктування і реалізації індивідуальних освітніх траєкторій та впровадження їх у закладах освіти. Автор узагальнює, що більшість учених розглядають індивідуальну освітню траєкторію як цілеспрямовану освітню програму, котра забезпечує позиції вибору, розроблення, реалізації освітнього стандарту при здійсненні вчителем педагогічної підтримки. Обґрунтовується, що індивідуальна освітня траєкторія зорієнтована на створення умов для самовираження особистості здобувача освіти та досягнення поставлених ним цілей навчання. Загальний алгоритм дій суб'єктів освітнього процесу в розробленні індивідуальної освітньої траєкторії передбачає формулювання персональної цілі, виходячи з якої визначають проміжні завдання, навантаження і темпи навчання. Запровадження індивідуальної освітньої траєкторії в освітній процес сприятиме збільшенню ступенів свободи здобувачів освіти, комфортності та якості навчання.*

***Ключові слова:** індивідуальна освітня траєкторія, індивідуалізація навчання, індивідуальні здібності, освітній продукт, принцип дітиноцентризму, індивідуальна програма розвитку.*

Постановка проблеми. Глобальні зміни в українській освіті мають «дитиноцентровану» спрямованість, а сучасний освітній процес орієнтований на збільшення ступенів свободи тих, хто навчається, сприяючи таким чином забезпеченню комфортності, можливостей індивідуалізації освітніх програм, запровадженню індивідуальних освітніх траєкторій. Проблема індивідуалізації навчання стає не тільки однією із важливих, а й «доленосною» для здобувачів освіти, оскільки утворює умови для гармонійного розвитку особистості в умовах сьогодення, розвитку здатності до самовдосконалення, самоосвіти та самореалізації.

Індивідуалізація освітнього процесу законодавчо закріплена у системі загальної освіти. Так, у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) зазначено про необхідність забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії учня, що формується шляхом визначення власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними: форм здобуття загальної середньої освіти; навчальних планів та програм; навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, зокрема вибіркових, і рівнів їх складності; форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання; темпів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів). Так, у ст. 14 цього Закону визначено, що індивідуальна освітня траєкторія учня реалізується з урахуванням необхідних для цього ресурсів, наявних у закладу (закладів) освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, зокрема тих, що забезпечують здобуття освіти за мережевою формою. Цей процес здійснюється на підставі індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану, що розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з учнем та його батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується батьками [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Останніми роками у наукових працях П. Антошкіної, С. Воробйової, А. Гаязова, Н. Зверєвої, С. Ізюмової, В. Лоренц, Л. Мягкоход, Н. Суртаєвої, А. Хуторського, М. Утепова та ін. висвітлено сутнісні характеристики індивідуальної освітньої траєкторії. Основними напрямками вивчення проблеми побудови індивідуальної освітньої траєкторії є діяльнісний та рефлексивний підходи, а також технології педагогічного супроводу. Так, на думку А. Гаязова індивіду-

альна траєкторія – це особистісний стиль навчальної діяльності учня, що здійснюється у співпраці з педагогом, і залежить від сформованості рівня мотивації, навчаємості та його індивідуальних здібностей. Автор переконує, що індивідуальна освітня траєкторія повинна бути орієнтована на створення умов для самовираження особистості учня та досягнення поставлених цілей навчання [2]. Індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня в освіті розглядає А. Хуторський. Науковець вважає, що процес виявлення, реалізації і розвитку здібностей учнів відбувається у ході їхнього освітнього руху по індивідуальних траєкторіях [3]. За такого підходу, індивідуальну освітню траєкторію можна розглядати як відповідну послідовність елементів навчальної діяльності здобувачів освіти з реалізації власних освітніх цілей, що здійснюється при організації, консультуванні, координуванні педагога, а у шкільній освіті при взаємодії із батьками і відповідає здібностям, інтересам, можливостям, мотивації учнівської молоді.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Безперечним залишається факт, що індивідуалізація навчання є джерелом підвищення ефективності освітнього процесу, суть якого полягає у передбаченні для кожного учня своїх способів опанування навчального матеріалу. Відтак побудова індивідуальної освітньої траєкторії – це створення психолого-педагогічних умов для розвитку учня, орієнтація на індивідуальні особливості у спілкуванні з ним. Але, сьогодні невирішеними залишаються питання розроблення для кожного учня індивідуальної освітньої програми, враховуючи дитячі інтереси та схильності, а також надання підтримки (супровід) у засвоєнні програми навчання.

Формулювання мети і завдань статті. Метою даної статті є дослідження змісту поняття індивідуальної освітньої траєкторії та систематизація наукового доробку щодо ідей її побудови та реалізації в умовах сучасного закладу освіти.

Основними завданнями статті є:

- огляд наукових підходів до суті поняття «індивідуальна освітня траєкторія»;
- виявлення алгоритмів побудови індивідуальних освітніх траєкторій та впровадження їх у сучасному закладі освіти;
- окреслення основних напрямів організації освітнього процесу за індивідуальними освітніми траєкторіями.

Виклад основного матеріалу. У контексті ідей Концепції нової української школи заявлено: будуть створюватися умови, щоб максимально враховувати права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Нова українська школа буде розкривати потенціал кожної дитини. Відповідно до принципу індивідуалізації, у центр педагогічного процесу ставиться учень як суб'єкт діяльності з його індивідуальними розумовими, фізіологічними, психологічними, сенсомоторними та іншими відмінностями. Індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці та розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація спонукає розвиток самосвідомості, самостійності й відповідальності. Педагогічна підтримка полягає у спільному з учнем визначенні його інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають йому досягати позитивних результатів у навчанні [4, с. 9].

Можливості здійснення індивідуального підходу в змісті освіти виявляються переважно у диференціації загальної освіти, яка має за мету, з одного боку, забезпечити однакові умови для отримання учнями певного рівня освіти, і, з іншого боку, розширити можливості індивідуалізованого підходу за рахунок шкільного компонента і варіативної частини змісту навчання. Ніхто не заперечує важливості створення таких умов, але чи достатньо цього для розвитку обдарованих учнів, дітей з особливими потребами, іншими відмінностями? Йдеться про реалізацію такого індивідуального підходу в навчанні, в рамках якого учень стає повноцінним суб'єктом навчального процесу: отримує право активно обирати й самостійно конструювати своє шкільне життя. Вчитель при цьому від ретрансляції знань переходить до проектування індивідуальної траєкторії інтелектуального та особистісного розвитку кожного учня, зокрема за рахунок гнучкого змісту навчання.

Актуальності набуває використання ідей «відкритого навчання», що в розвинутих країнах світу визнано основним стратегічним шляхом формування індивідуальності учня. Цілі такого навчання стосуються і змісту, і методики навчання. Учням може надаватись можливість самостійно обирати навчальний матеріал, тривалість і спосіб його вивчення. Отже, навчання стає самокерованим процесом, а роль вчителя змінюється залежно від ступеня

самостійності учня. Чим вищий рівень здібностей учня, тим менше в його навчання «втручається» педагог – стає консультантом і порадиником. Звичайно, так вивчаються лише окремі фрагменти змісту і лише тими учнями, котрі здатні працювати самостійно [4, с. 12].

Освітній процес має організовуватися з урахуванням таких якостей учнів, що дасть можливість забезпечити високий рівень їхньої пізнавальної активності, досягти намічених результатів у навчанні. Педагог має створити оптимальні умови для розкриття можливостей особистості учня, зокрема шляхом довірливих стосунків між самими учнями та вчителем, що мобілізує їх творчий потенціал, формує впевненість у своїх силах і, таким чином, зумовить процес інтенсивного засвоєння матеріалу, стійкий інтерес до вивчення шкільного предмета. Здобувачі загальної середньої освіти, працюючи індивідуально, постійно ознайомлюватимуться з інформацією, яка має безпосереднє відношення до їхніх пізнавальних потреб, відтак постійно самовмотивуватимуться і матимуть досить міцний стимул до виконання поставлених завдань. За такого підходу необхідним є розроблення і реалізації різних моделей навчання, кожна з яких по-своєму унікальна і віднесена до особистісного потенціалу будь-якого окремо взятого учня.

Завдання навчання полягає в забезпеченні зони для індивідуального творчого розвитку кожного учня. Учень створює освітню продукцію, вибудовує свій освітній шлях, спираючись на індивідуальні якості і здібності, причому робить це у відповідному середовищі, яке організовує учитель. Можливість індивідуальної траєкторії освіти учня припускає, що він при вивченні теми може, наприклад, вибрати один з наступних підходів: образне або логічне пізнання, поглиблене або енциклопедичне вивчення, ознайомлювальне, вибіркове або розширене засвоєння теми.

Серед характеристик індивідуальної траєкторії більшість науковців виділяють темп навчання й освітній продукт. Темп навчання визначає швидкість засвоєння нового знання або інтенсивність освітньої діяльності. Він залежить від індивідуальних особливостей учнів, психологічних і фізіологічних показників, рівня підготовленості, його мотивації, рівня розвиненості здібностей, віку тощо. Освітні продукти учнів відрізняються не лише за обсягом, але й за змістом. Ця відмінність обумовлена індивідуальними здібностями і видами діяльності, що відповідають їм. Учитель

може і повинен пропонувати учням для засвоєння різні види діяльності, як емоційно-образні, так і логічні. Отже, індивідуальна освітня траєкторія характеризується змістовим (через освітні програми), діяльнісним (через нетрадиційні педагогічні технології) і процесуальним (через організацію і види спілкування) напрямками реалізації.

У сучасних дослідженнях активно висвітлюється загальний алгоритм дій, де розробка індивідуальної освітньої траєкторії передбачає персональну ціль, виходячи з якої визначаються проміжні задачі, навантаження, темп. Можна виокремити наступні етапи розробки індивідуальної освітньої траєкторії, зокрема: діагностування рівня розвитку та ступеня виразності особистісних якостей учнів; вибудовування системи особистісного ставлення учнів до навчального матеріалу; проєктування кожним учнем індивідуальної освітньої діяльності, представлення, складання плану роботи, відбір засобів та способів діяльності, установа системи контролю й оцінки діяльності; реалізації індивідуальних освітніх програм; демонстрування учнями особистих освітніх продуктів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, під розробленням індивідуальної освітньої траєкторії розуміємо таку організацію процесу навчання, у ході якої враховуються індивідуальні особливості учнів. Індивідуальна освітня траєкторія – це зміна свідомості здобувачів освіти, перетворення їх з об'єкта на суб'єкт освітньої діяльності, тобто на активного учасника освітнього процесу.

В ідеальному сценарії забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії навчання для кожної дитини потрібно створити її власний індивідуальний навчальний план. Навчальний план для вивчення кожного предмету має базуватися на результатах вивчення здібностей дитини, її вікових, психологічних особливостей. Потрібно врахувати багато індивідуальних особливостей, аби побудувати програму, за якої дитині буде не тільки цікаво навчатись, а й результативно. Наприклад, потрібно врахувати різні типи мислення та способи сприйняття інформації: для одного учня у змісті уроків має бути більше зображень (візуальний тип мислення), для іншого більше різних видів діяльності (кінестетичний тип мислення).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 5 березня 2021 р.).
2. Гаязов А. С. *Индивидуальные траектории образования личности*. URL: www.raop.ru/content/otdelenie-psihologii-i-fiziol (дата звернення 3 березня 2021 р.).
3. Хуторської А. *Індивідуальна освітня траєкторія* URL: <http://osvita.ua/school/theory/2287/print> (дата звернення 5 березня 2021 р.).
4. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2017. № 2. С. 6-16.
5. Каньковський І. *Індивідуальні освітні траєкторії як необхідність сучасного процесу професійної підготовки фахівця. Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. Вип. 4. С. 62-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_4_16 дата звернення 3 березня 2021 р.).

REFERENCES

1. Zakonu Ukrainy`y` «Pro povnu zagal`nu serednyu osvitu» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Gayazov A. S. Y`ndy`vy`dual`ny`e traektoriy`y` obrazovany`ya ly`chnosty URL: www.raop.ru/content/otdelenie-psihologii-i-fiziol...
3. Xutors`koj A. Indy`vidual`na osvitnya trayektoriya. URL: <http://osvita.ua/school/theory/2287/print>.
4. Tereshhuk G. Indy`vidualizaciya navchannya v konteksti idej koncepciyi novoyi ukrayins`koyi shkoly`. Naukovi zapy`sky` Ternopil`s`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Gnatyuka. 2017. N 2. S. 6-16.
5. Kan`kovs`ky`j I. Indy`vidual`ni osvitni trayektoriyi yak neobxidnist` suchasnogo procesu profesijnoyi pidgotovky` faxivcy`a. Profesijna osvita: problemy` i perspekty`vy`. 2013. Vy`p. 4. S. 62-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2013_4_16.

Svitlana Alieksieieva

INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY: FROM CONSTRUCTION TO IMPLEMENTATION

Abstract. *The article is devoted to the problem of construction and implementing individual educational trajectories and implementing them in a modern educational institution. The individual educational trajectory is focused on creating conditions for self-expression of a students' personality and achieving the learning goals set. The general algorithm of actions in the development of an individual educational trajectory assumes a personal goal, based on which Intermediate tasks, loads and pace of learning are determined. The introduction of an individual educational trajectory in the modern educational process will contribute to increasing the degrees of students' freedom, comfort and quality of training. The educational process is organized taking into account such qualities of students, which will make it possible to ensure a high level of their cognitive activity, achieve the intended results in learning. The teacher should create optimal conditions for revealing the capabilities of a students' personality. The individual educational trajectory is characterized by content (through educational programs), activity (through non-traditional pedagogical technologies) and procedural (through the organization and types of communication) areas of implementation. It is possible to distinguish the following stages of developing an individual educational trajectory, in particular: diagnosing the level of development and degree of expressiveness of students' personal qualities; building a system of personal attitude of students' to educational material; designing individual educational activities by each student, presenting, drawing up a work plan, selecting means and methods of activity, establishing a system for monitoring and evaluating activities; implementing individual educational programs; demonstrating students' personal educational products.*

Key words: *individual educational trajectory, individualization of learning, individual abilities, educational product, the principle of child-centricity, individual development program.*

Дата подання рукопису: 16 березня 2021 р.

Дата прийняття до друку: 14 травня 2021 р.